

DOMSTOL
ADMINISTRASJONEN

DAs rapportserie 1/2008

Noen forslag til endringer av reglene om offentlighet i domstolene.

Notat skrevet etter studiepermisjon 2007

Av Tingrettsdommer Leiv Robberstad

Noen forslag til endringer av reglene om offentlighet i domstolene.

Notat skrevet etter studiepermisjon 2007.

Innhold

1. Innledning	side	3
2. Kilder og forslag		4
3. Sammenfatning		4
4. Generelle spørsmål. Ønsket om forenklinger, likebehandling og modernisering		4
5. Forslag til generelle endringer:		8
a) Gjennom endring i lov, forskrift eller rundskriv gjøre det helt klart at offentlighet er hovedregelen.		
b) Lovfeste meroffentlighet		10
c) Rett til å uttale seg om offentlighetsspørsmål		11
d) Krav om kjennelse dersom det skal gjøres unntak fra offentlighet		12
e) Rett til kjæremål over alle kjennelser		12
f) Rett til kjæremål fra pressen og dens organisasjoner		13
g) Samling av alle reglene i en lov, m.v.		14
6. Dokumentoffentlighet		14
a) Dokumenter forut for hovedforhandlingen: berammingsliste, bevisoppgave tiltalebeslutninger, siktelser		14
b) Dokumenter som fremlegges under hovedforhandlingen		17
c) Rettsavgjørelser		18
d) Femårsregelen		18
e) Slutninger i straffeprosessuelle kjennelser		19
7. Særlig om politidokumenter og den svenske ordningen		21
8. Gjennomføring av retten til innsyn/utskrift.		
a) Likestille innsyn/utskrift- Likestilling av pressemappe – lukkede pressesider – e- post		26
b) Elektronisk pressemappe		26
c) Elektronisk tilgjengelige tiltaler		
9. Når er avgjørelsen offentlig ? Problemer knyttet til fremmøteforkynning		29
10. Rett til å referere fra forhandlingene		29
11. Opptak av lyd og bilde, domstolloven § 131 a.		29
12. Lovisa-systemet.		31
13. Særlig om rett til utskrift av avgjørelser som <u>kan</u> utleveres. Praksis i Oslo tingrett		31

1. Innledning.

I januar 2007 ble jeg innvilget seks måneders studiepermisjon av Studiepermisjonsutvalget for dommere. Jeg søkte permisjon for å fordype meg i spesialområdet "Offentlighet i rettspleien". Arbeidsformen skulle være studier og samtaler med ressurspersoner.

Permisjonen ble påbegynt 1. april 2007. I mars hadde jeg sendt et brev til personer/institusjoner/foreninger som er interessert i offentlighet i rettspleien. Brevet ble blant annet sendt :

Norsk Presseforbund, Norsk Journalistlag, Norsk Redaktørforening, Kjetil Kolsrud, Aftenposten, Theo Jordahl, TV 2, Domstoladministrasjonen v/Tor Langbach, informasjonsrådgiver Svein Tore Andersen, Høyesterett, lagdommerne Steingrim Bull og Anders Bøhn, begge Borgarting lagmannsrett, lagdommer Dag Brathole, Frostating lagmannsrett, Torjus Gard, informasjonssjef Irene Ramm og seksjonssjef Liv Lerum, alle Oslo tingrett.

Det fremgikk av brevet at jeg ønsket å se på spørsmålet om offentlighetsreglene burde endres, og på domstolspraksis i de tilfelle der det er opp til retten å avgjøre om utskrift skal gis, samt spørsmålet om retten til utskrift av slutningen i saker som går inn under straffeprosesslovens § 100 a).

I løpet av permisjonstiden har jeg hatt møter med medieutvalget i Den norske Dommerforening, generalsekretæren i Norsk Redaktørforening, Nils E. Øy, Offentlighetsutvalget i Norsk Presseforbund og Oslo-domstolenes "Medieforum". Jeg har deltatt på "Åpenhetstinget 2007 i regi av Norsk Presseforbund. Gjennom E-post har jeg hatt kontakt med det svenske Domstolsverket og hovrettslagmann Staffan Leven som er leder for en gruppe svenske mediedommere.

Jeg er blitt intervjuet i fagbladet "Journalisten" og i Norsk Advokatblad. Det fremgikk av intervjuene at jeg var interessert i å motta forslag til endringer i regelverket.

Hovedinnholdet i rapporten er en gjennomgang av forslag til endringer i reglene. Jeg vil knytte noen kortere eller lengre kommentarer til forslagene.

Jeg takker dem som har hjulpet meg i arbeidet. En særlig takk rettes til informasjonssjef Irene Ramm, lagdommer Steingrim Bull, generalsekretær Nils E. Øy, juridisk rådgiver Kristine Holm og journalist Kjetil Kolsrud. De har lest notatet og kommet med råd.

2. Kilder og forslag

- Bjerke/Keiseruds kommentarer til straffeprosessloven og Bøhns kommentarer til domstolloven.
- Forarbeider til endringer i domstolloven, herunder NOU: 1988:2, Ot.prp. (1997-98), Inst. O 28 til nr 37/1999).
- Forarbeider til ny tvistelov.
- Håndbøker: "Dommerne og mediene" 2. utgave 2007, utgitt av Den norske Dommerforening (i det senere benevnt mediehåndboka eller lignende)
"Håndbok i offentlighet og forholdet til mediene" utgitt av førsteinstansdomstolene i Oslo i 2002.
- Kjetil Kolsrud: "Dørene lukkes" (2002).
- Inge D. Hansen: "Åpenhet i domstolene" En sammenligning av rettspraksis i straffesaker i Finland, Sverige, Danmark og Norge. Stipendrapport mars 2006.
- Trond Viken: "Kriminelt annerledes i Sverige" SKUP(2004)
- Jonas Bering Liisberg & Marcus Rubin: "Offentlighet i retsplejen" (1995).
- Retsplejerådet: "Offentlighet i civile sager og straffesager", en betenkning avgitt i 2003

Andre kilder: E-post utveksling med Domstolsverket og hovrettslagmann Staffan Elven, lagmannsretten i Gøteborg.

3. Sammenfatning

Notatet behandler forslag til endringer av reglene med utgangspunkt i drøftelsene i Kildebeskyttelsesutvalget i 1988, NOU: 1988:2.

Jeg tror at en bare i begrenset grad bør forenkle regelverket gjennom å endre det materielle innholdet i lovbestemmelsene. Jeg foreslår en del endringer som tar sikte på å klargjøre reglene, blant annet å utvide retten til kjæremål. Jeg drøfter også andre forslag som i praksis kan medføre at reglene blir lettere å håndtere både for mediene og domstolene. Dersom unntakene fra offentlighetsprinsippet blir færre og klarere, vil regelverket bli enklere å forstå og anvende.

Jeg har også vært opptatt av å beskrive de svenske reglene om offentlige straffesaksdokumenter. Kravet fra mediene om å innføre disse reglene til Norge er på ny blitt aktuelt i debatten om hvordan en unngå uriktige domfellelser, jf. Per Liland og Fritz Moen, som begge ble dømt for drap og senere frifunnet.

4. Noen generelle spørsmål

Det er en alminnelig utbredt oppfatning at reglene om offentlighet i domstolene er svært kompliserte. Grunnen til det er blant annet at det er ulike regler for ulike rettsavgjørelser (dommer, kjennelser og beslutninger). Det er andre regler for straffesaker enn for sivile saker. Pressen har større rett til innsyn enn allmennheten. Det er ikke nødvendigvis sammenheng mellom vilkårene for å lukke et rettsmøte, nedlegge referatforbud og å nekte innsyn i

eller utskrift av rettsavgjørelser. Regelverket åpner dessuten for utstrakt bruk av meroffentlighet. Det eksisterer svært få forbud mot å gi utskrift av en rettsavgjørelse. At det ikke er forbudt å gi en utskrift, betyr likevel ikke at pressen eller enhver har krav på å få den.

Trondheim tingrett tok i et brev av 10. juni 2004 til justisminister Odd Einar Dørum opp problemet med de innviklede reglene. Tingretten kritiserte regelverket:

”Det er for dårlig systematikk og sammenheng i reglene og en altfor dårlig samlet redaksjon av disse.”

I et brev av 2. juli 2004 til justisministeren støttet Norsk Presseforbund og Norsk Redaktørforening den oppfatning av regelverket som Trondheim tingrett hadde gitt uttrykk for. Presseorganisasjonene uttalte blant annet at

”Tolkningen og praktiseringen av bestemmelsene om offentlighet i rettspleien varierer fra domstol til domstol på grunn av et uklart og usystematisk regelverk. Vi anser dette som et betydelig problem, som i praksis innebærer en fare for ulik rettssikkerhet og ulikheter i informasjon fra rettssalene til publikum.”

Justisministeren svarte Norsk Presseforbund den 5. november 2004. Han viste til at det var gått kort tid siden reglene ble endret, og at dette talte imot å ta opp spørsmålet om revisjon allerede nå. Det var dessuten vanskelig å prioritere et slikt arbeid ved siden av bl.a. arbeidet med ny tvistelov. Avslutningsvis ble det uttalt:

”Med sikte på en fremtidig reform vil jeg sette stor pris på en konkretisering av de innvendingene som tas opp i brevet, og departementet tar gjerne imot forslag til konkrete forbedringer.”

Det er åpenbart at reglene om offentlighet er meget kompliserte. Jeg har arbeidet med disse spørsmålene i 26 år, ti år i Norsk Journalistlag og 16 år i Oslo tingrett. Når jeg får spørsmål om offentlighet, må jeg ofte slå opp i lov, forskrift eller håndbøker for å være noenlunde sikker på svaret.

I denne sammenheng kan vises til forarbeidene til lovendringen i 1999, Ot prp 55 (1997-98) side 5, der departementet uttalte at en foreslo en lovteknisk omforming av reglene for å gjøre dem lettere tilgjengelige for brukerne. Det kan reises spørsmål ved om lovendringen gjorde regelverket lettere tilgjengelig. Situasjonen ble i alle fall ytterligere komplisert gjennom forskriften om offentlighet i rettspleien, som med få unntak trådte i kraft 1. september 2001.

I innledningen til denne forskriften står det på side 12:

”Lovens regler forutsetter at det er andre enn dommere som i første hånd gis kompetanse til å avgjøre krav om utskrift, f.eks. funksjonærene ved domstolen.”

Denne forutsetningen tilsier at domstolen har klare rutiner for når det er kurant å levere ut en rettsavgjørelse.

Jeg viser også til en uttalelse på side 200 i ”Offentlighet i retsplejen”:

”Dokumentoffentlighet bør normeres af klare og præcise bestemmelser i retsplejeloven, der angiver kriterierne i den skønsmessige afvejning, som vil skulle foretages.”

Det er enighet om at dagens regler er kompliserte, og det er en utbredt oppfatning at regelverket må gjøres enklere. Problemet er imidlertid at det er svært vanskelig å få dette til. Etter min mening må en i så fall enten forandre innholdet i reglene drastisk, eller utvide området for dommernes skjønn.

Når det gjelder innholdet i reglene, er det med noen unntak, forholdsvis stor enighet om hovedlinjene: Offentlighet skal være utgangspunktet, men det kan gjøres unntak av hensyn til sakens opplysning eller personvernet. Mindre endringer med sikte på forenkling bør kunne gjennomføres. Jeg vil komme tilbake til konkrete forslag.

Domstolene kritiseres med rette for at de praktiserer reglene ulikt. Dette skyldes blant annet at reglene er uklare. Grunnen kan imidlertid også være at dommerne ikke har satt seg godt nok inn i regelverket. En dommer som er usikker på hva som er gjeldende rett, kan føle det tryggest å si nei til offentlighet, ut fra den tanke at skadepotensialet er mindre enn dersom dommeren sier ja. Min erfaring er at det i dag kan skape vel så mye problemer for domstolen å si nei som å si ja.

I arbeidet for å motvirke uriktige dommeravgjørelser har håndbøkene om dommere og medier stor betydning. Jeg viser særlig til Dommerforeningens ”Dommerne og mediene” (2006). Håndboka gir god vegledning i hvordan en skal treffe en riktig avgjørelse.

En kommer ikke bort fra at enkelte juridiske saksområder er kompliserte. Dette skyldes blant annet at virkeligheten er sammensatt, og løsningsalternativene mangfoldige. Et slikt saksområde kan ikke uten videre styres av enkle regler.

Regelverket ville blitt enklere dersom flere spørsmål ble overlatt til dommerens mer eller mindre frie skjønn. Dette ville imidlertid svekke rettssikkerheten og forutberegneligheten. Det er en motsetning mellom

detaljerte regler og bruk av skjønn. Hensynet til rettssikkerheten setter grenser for hvor enkle reglene kan være, og hvor mye som skal overlates til rettens skjønn.

Som eksempel på kriterier som overlater mye til dommernes skjønn, nevner jeg uttalelsen til Justiskomiteen i O. nr. 28 (1998-99) avsnitt 3.8 om anvendelsen av skjønn i tilfelle dommeren *kan* nekte innsyn i en rettsavgjørelse. Komiteen ga uttrykk for at domstolene ”bør være tilbakeholdne med å avslå slike søknader fra media dersom det gis aktverdige grunner for søknaden.”

Kjetil Kolsrud skriver på side 108 i sin bok ”Dørene lukkes”:
”Dette innebærer at innsyn kan gis så langt det synes forsvarlig, også når den som krever innsyn, ikke strengt tatt har krav på det etter loven.”

Både uttrykket ”aktverdige grunner” og ”så langt det synes forsvarlig” gir betydelig rom for dommerens eget skjønn. Jeg viser i denne sammenheng til det krav som stilles i ”Offentlighet i retsplejen”, sitert ovenfor, om klare og presise bestemmelser som angir kriteriene for den skjønnsmessige avveining.

Som nevnt er det i mange tilfelle opp til retten å bestemme om det skal gis utskrift av en rettsavgjørelse. I disse tilfellene forutsetter forskriften at retten foretar en konkret vurdering, se for eksempel side 28 i rundskrivet til forskriften. Dette innebærer en grense for hvor langt en kan gjøre meroffentlighet til generell regel.

En måte å forenkle reglene på ville være å stille samme vilkår for å gjøre unntak fra offentlighetsprinsippet. Eksempel: Dersom vilkårene for å lukke dørene var til stede, så var også vilkårene for referatforbud og å nekte offentlig gjengivelse oppfylt.

Jeg nevner her at regelen i tvistemålslovens § 135 annet ledd ble endret i 2001. Tidligere var retten til utskrift av dommen knyttet til om saken hadde gått for åpne dører. Etter endringen ble retten til utskrift avhengig av om retten hadde nedlagt forbud mot offentlig gjengivelse. Denne endringen gjorde etter min mening regelverket mer komplisert. Det oppstod blant annet tvil om ”enhver” har krav på utskrift av dommen i en familiesak der plikten til offentlig gjengivelse i anonymisert form bare følger av anonymiseringspåbudet i domstollovens § 130 fjerde ledd, og ikke av § 130 første ledd bokstav a) om privatlivets fred.

I fengslingsaker kunne regelen være at dersom fengslingsmøtet hadde gått for lukkede dører, og siktede ble fengslet med full eller delvis isolasjon pga. bevisforspillelsesfare, skulle retten forby at hele eller deler av kjennelsen ble gjengitt offentlig.

Slike regler ville etter min mening innebære en forenkling, og i alle fall i utgangspunktet fremstå som mer logiske. Men ulempen ville være at regelverket ble mer firkantet. I noen saker er det god grunn til å lukke dørene for publikum, men samtidig gi pressen adgang til å referere. Om rettsavgjørelsen bør gjengis offentlig eller ikke, vil kunne avhenge av hva som står i avgjørelsen, ikke om rettsmøtet har gått for lukkede dører, med eller uten referatforbud av forhandlingene.

Det er en alminnelig erfaring innen jussen at det kan være vanskelig å tolke nye lovregler. Gjennom rettspraksis vil innholdet i regelverket kunne avklares. I stedet for å prøve å forenkle regelverket gjennom stadig å lage nye regler, kan en legge forholdene til rette for at gjeldende regler blir ”gjennomprosedert.” Det bør derfor i større grad enn i dag åpnes for at avgjørelser kan påkjæres. Uttalelser og avgjørelser fra høyere retter vil vanligvis være til stor hjelp for forståelsen av reglene.

Konklusjon:

Etter mitt syn bør en i begrenset grad endre hovedinnholdet i reglene gjennom lov og forskrift. Men for å sikre at domstolene treffer riktige avgjørelser om offentlighet, og at publikum og presse blir behandlet likt, kan lovverket på noen områder forbedres.

5. Forslag til generelle endringer:

I løpet av 16 år i Oslo tingrett har jeg erfart at reglene om offentlighet kan håndteres uten for mange problemer for sakens aktører, publikum, presse eller tingrettens ansatte. En viktig grunn til dette er at Oslo tingrett har som policy å praktisere stor grad av meroffentlighet.

Jeg viser i denne sammenheng til side 7 i rundskrivet til forskriften:

”I en rekke regler er det overlatt til retten å vurdere om det skal settes begrensninger for offentligheten. Hensynet til privatlivets fred og sakens opplysning står her sentralt. Det blir opp til den enkelte domstol å vurdere hvordan reglene skal praktiseres på grunnlag av skjønn og praksis for øvrig.”

Den siste setningen i dette sitatet kan etter min mening misforstås. Det bør ikke være slik at reglene om offentlighet skal praktiseres forskjellig fra domstol til domstol. Derimot bør dommerne i den enkelte domstol tilstrebe å praktisere reglene likt. Mange av de avgjørelsene som tas er rettsavgjørelser. Det vil si at dommeren i den enkelte sak treffer avgjørelsen uten at domstolleder kan instruere. Etter min mening må rundskrivet forstås slik at den enkelte dommer, i større grad enn i andre saker, skal følge opp domstolens policy på området. Domstolene bør også opptre noenlunde likt. Dommerforeningens håndbok er et virkemiddel for å gjennomføre likebehandling.

a) Gjennom endring i lov, forskrift eller rundskriv til forskrift gjøre det helt klart at offentlighet er hovedregelen.

Etter at domstolloven ble endret i 1999 har prinsippet om offentlighet blitt styrket gjennom lovgivning og rettspraksis.

I 2001 ble grunnlovens § 100 endret. Det står nå i femte ledd:

”Enhver har Ret til Indsyn i Statens og Kommunernes Akter og til at følge Forhandlingerne i Retsmøder og folkevalgte Organer. Det kan i Lov fastsættes Begrensninger i denne Ret ud fra Hensyn til Personvern og af andre tungtveiende Grunde”.

På bakgrunn av ytringsfrihetskommisjonens utredning må grunnlovsendringen anses som en styrking av offentlighetsprinsippet. Utredningen er blant annet kommentert i proposisjonen til ny tvistelov, Ot prp nr 51 (2004-2005) side 214.

Jeg viser videre til vedtagelsen av den nye tvisteloven og forarbeidene til denne. Den nye loven gir noe større rett til innsyn enn den gamle, blant annet når det gjelder dokumenter som blir fremlagt under hovedforhandlingen, jf. tvistelovens § 14-2 annet avsnitt punkt c).

Vi har også fått en ny lov om offentlighet i forvaltningen, offentleglova, som skal tre i kraft 1. juli 2008. Loven om offentleg postjournal (OEP) er også revidert. I begge lovene er prinsippet om offentlighet blitt styrket på ulike måter.

Disse lovendringene gir etter min mening grunnlag for å gå lengre i å ta hensyn til offentlighet enn justisdepartementet var villig til i Ot. prp. 55 (1997-98), avgitt for snart ti år siden.

12. april i år avsa Høyesteretts kjæremålsutvalg to kjennelser om offentlighet.

Den ene gjaldt referatforbud. Utvalget tok utgangspunkt i domstolslovens § 124. I avsnitt 12 uttales:

”Etter domstolsloven § 124 første ledd er rettsmøter offentlige og ”forhandlingene og rettsavgjørelsene kan gjengis offentlig, hvis ikke annet er bestemt ved lov eller av retten i medhold av lov”.

Bestemmelsen er et utslag av et grunnleggende rettstatsprinsipp om at rettsforhandlingene, dersom det ikke foreligger tungtveiende grunner for å gjøre unntak, skal være offentlige, jf. Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 6 nr. 1 og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 14 nr. 1. Formålet med dette

prinsippet er å sikre offentlig kontroll med og mulighet for kritikk av rettergangen.”

I den andre kjennelsen uttalte utvalget i avsnitt 17:

”I denne saken må de opplysninger som foreligger om domfelte og fornærmede, anses å være av privat karakter. På bakgrunn av den store allmenne interesse saken har, finner imidlertid kjæremålsutvalget det klart ikke kan utstedes noe totalforbud mot offentlig gjengivelse av dommen. Kravet om at rettsavgjørelser skal være offentlige, er et fundamentalt rettsstatsprinsipp. Det skal derfor meget sterke grunner til for å utstede et totalforbud mot at rettsavgjørelser blir gjengitt offentlig.”

Etter min mening er det av betydning at utvalget i siste setning uttaler seg om ”rettsavgjørelser” ikke bare dommer.

Hvis dommeren tar utgangspunkt i at det må foreligge tungtveiende grunner for å begrense offentligheten, vil antallet tvilstilfelle etter min mening bli færre. Det innebærer en forenkling at unntak bare gjøres når åpenbare grunner tilsier det. Offentligheten må ikke begrenses dersom det ikke er strengt nødvendig. En eventuell tvil bør komme offentligheten til gode.

I denne forbindelse vil jeg sitere direktøren i Domstoladministrasjonen, Tor Langbach, som i en kronikk i Aftenposten den 31. oktober 2007 blant annet uttalte:

”Jeg har for egen del tatt til ordet for at dommere i all hovedsak skal holde seg borte fra å prøve å gripe inn i mediernes dekning av straffesaker.”

Hovedinnholdet i kronikken var et forsvar for at Namdal tingrett i Overhalla-saken hadde lukket dørene under deler av bevisførselen. Uten selv å ta standpunkt til Namdal tingretts vurderinger er jeg enig med Langbach i at domstolene i særlige tilfelle må kunne utstenge pressen fra forhandlingene uten at dette skal anses som et overgrep. Det skjer så pass mange brudd på pressens eget etiske regelverk at det må være tillatt å anvende de rettsregler lovgiver har forutsatt kan anvendes.

b) Lovfeste en plikt til å vurdere meroffentlighet.

Domstolene kan praktisere meroffentlighet når det ikke foreligger forbud. Dette følger blant annet av kommentarene til forskriften. I NOU 2001:32 uttalte Tvistelovutvalget på side 603 at tvistemålsloven § 135 ikke innebærer noe forbud mot å gi tredjepersoner innsyn i saksdokumenter, selv om vedkommende ikke har rettskrav på det, såkalt meroffentlighet. Spørsmålet

om meroffentlighet er drøftet i kjæremålsutvalgets kjennelse av 10. mai 2007 i en sak mellom Os og Fusaposten og blant annet Fusa kommune.

Ved en lovendring i Danmark i 2004 ble prinsippet om meroffentlighet nedfelt i retsplejelovens § 41 g første ledd: ”Der kan gives aktindsigt i videre omfang end fastsat i §§ 41 a-41 f, med mindre andet følger af regler om tavshedspligt m.v.”

I følge § 2 tredje ledd i den någjeldende loven om offentlighet i forvaltningen plikter forvaltningsorganet å vurdere om et dokument likevel bør gjøres kjent helt eller delvis, selv om det etter bestemmelser i loven kan unntas fra offentlighet. Regelen er forsterket i § 11 i offentleglova av 2006. Det heter her:

”Meirinnsyn

Når det er høve til å gjere unntak frå innsyn, skal organet likevel vurdere å gi heilt eller delvis innsyn. Organet bør gi innsyn dersom omsyn til offentleg innsyn veg tyngre enn behovet for unntak.”

På bakgrunn av den utstrakte adgang retten har til meroffentlighet når det gjelder strafferettslige kjennelser, for eksempel fengslingskjennelser, var det overraskende at Tvisteutvalget, jf. NOU 2001: 32 side 856, ga uttrykk for at de foreslåtte reglene om offentlighetens rett til innsyn skal innebære et forbud mot at det blir gitt innsyn i videre omfang. Det ble blant annet vist til at begrensningen i innsynsretten i sivile saker ikke er begrunnet i hensynet til det offentlige eller domstolen.

En bestemmelse om plikt til å vurdere meroffentlighet bør derfor kanskje begrenses til å gjelde straffesaker. I sivile saker har begge parter en vid adgang til å meddele sine prosesskrift til pressen.

c) Rett for representant for medier til innledningsvis å uttale seg om offentlighetsspørsmål i saken.

Kildebeskyttelsesutvalget av 1987 drøftet spørsmål om en representant for pressen skulle gis rett til å uttale seg før spørsmål om begrensninger i forhandlingenes offentlighet ble avgjort, jf. NOU 1988: 2 side 49 følgende. Flertallet i utvalget gikk inn for dette. Mindretallet gikk inn for at retten kunne gi representanter for massemediene slik uttalerett.

Ingen av forslagene ble fremmet av departementet i proposisjonen til endringene i 1999, jf. Ot prp 55 (1997-98) side 60-61. Det ble særlig pekt på at justitiarius i Høyesterett hadde vist til bestemmelsen om at spørsmålet om lukkede dører, forhandles for lukkede dører. Departementet kom derfor til at en regel om uttalerett ville ha liten verdi.

Etter min mening vil det være en fordel om en representant for pressen gis rett til å uttale seg. Journalistene vil ofte ha forhåndskunnskap om saken. At forhandlingene om lukking av dørene, går for lukkede dører er en nødvendighet, og bør ikke være avgjørende for uttaleretten. Journalister vil ofte, i større grad enn dommeren, vite hvilke opplysninger som allerede er kjent. En uttalelse fra en presserepresentant vil derfor kunne medvirke til at avgjørelsen av offentlighetsspørsmålet blir mer betryggende.

I Dommerforeningens håndbok står følgende anbefaling på side 16:

”Utvalget anbefaler at dommerne gir tilstedeværende journalister anledning til å uttale seg til spørsmålet om dørene skal lukkes, før spørsmålet om å behandle saken for lukkede dører forhandles bak lukkede dører. Det samme gjelder for spørsmål om hvorvidt referatforbud skal ilegges.”

d) Krav om kjennelse dersom det skal gjøres unntak fra offentlighet.
Dersom rettsmøtet skal lukkes, må dette avgjøres ved kjennelse. Forskjellen på en kjennelse og en ”beslutning” er at kjennelsen skal være konkret begrunnet.

Det vil bidra til en kvalitetssikring av rettens avgjørelser om offentlighet, dersom avgjørelser som gjorde unntak fra offentlighet, ble truffet ved kjennelse.

Etter domstollovens § 130 første ledd kan retten forby at en rettsavgjørelse gjengis offentlig. Forbudet kan fastsettes ved beslutning, kjennelse er ikke nødvendig. Enhver kan påkjære forbudet. Ettersom det er kjæremålsadgang, er det rimelig at førsteinstansen begrunner den avgjørelsen som kjæremålsinstansen skal vurdere. Dette er også et argument for at avgjørelsen treffes ved kjennelse.

I praksis trenger ikke kravet om kjennelse innebære særlig merarbeid. Dersom det nedlegges forbud mot gjengivelse av en fengslingskjennelse av hensyn til etterforskningen, vil begrunnelsen ofte falle sammen med begrunnelsen for at siktede varetaktsfengsles og for eksempel undergis isolasjon av hensyn til faren for bevisforspillelse.

e) Kjæremål over alle kjennelser.

Referatforbud etter domstollovens § 129 annet ledd og forbud mot offentlig gjengivelse etter § 130 første ledd kan påkjæres. En avgjørelse om å lukke rettsmøtet kan imidlertid ikke påkjæres. En avgjørelse om lukking vil i praksis ofte innebære en mer drastisk begrensning i offentligheten enn et referatforbud. Det synes å være dårlig sammenheng i regelverket når den mest inngripende begrensningen ikke kan påkjæres. Fra pressehold er det også

hevdet at det av og til kan synes som dommeren velger lukkede dører fordi en da unngår kjæremål.

Ved lovendringen i 1999 ble blant annet vilkåret for å lukke et rettsmøte strammet inn. Etter domstollovens § 125 første ledd bokstav c) må særlige forhold gi grunn til frykt for at offentlighet vil vanskeliggjøre sakens opplysning og lukkede dører må derfor være påkrevd.

Til tross for at kriteriene ble skjerpet, er det mitt inntrykk at dørene blir lukket relativt rutinemessig, særlig når aktor ber om det, og forsvareren ikke har bemerkninger.

Det kan reises spørsmål om retten til kjæremål over lukking av dørene bør begrenses til rettsmøter som ikke er avsluttet. Dette har sammenheng med kravet om at et kjæremål som hovedregel må ha aktuell interesse for den kjærende part.

f) Rett til kjæremål fra pressens organisasjoner.

Som nevnt ovenfor får begjæringer om lukking av dørene ofte en lite grundig behandling. For å effektivisere bestemmelsene om at rettsmøtene som hovedregel skal være åpne, bør også pressens organisasjoner kunne påkjære et forbud slik de kan når det gjelder referatforbud.

I følge Anders Bøhn: "Domstolloven" side 389 vil en avis eller en redaktør kunne påkjære et referatforbud dersom en journalist i avisen har vært til stede. Journalisten trenger ikke å ha vært til stede den dagen forbudet nedlegges.

Av merknadene til § 30 i den nye loven om offentlighet i forvaltningen fremgår det at også pressens organisasjoner vil kunne påklage en avgjørelse om ikke å gi innsyn. Det heter i merknaden:

"Dette inneber at ikkje berre den som har fått avslag på eit krav om innsyn kan klage, men også andre som har rettsleg interesse i avgjerda, til dømes presseorganisasjonar. Dette er ei utviding av klageretten i høve til gjeldande rett."

Blant massemediene er det mange virksomheter med beskjedne ressurser. For at kjæremålsadgangen i praksis ikke bare skal kunne utøves av større aktører som VG, NTB og NRK, bør Norsk Presseforbund gis rett til å påkjære en avgjørelse om lukkede dører.

Et kjæremål har bare oppsettende (utsettende) virkning dersom retten beslutter det. I mange saker vil det derfor ikke få noen betydning for førstegangsbehandlingen av saken om høyere instanser kommer til et annet resultat. Men tolkninger og vurderinger som lagmannsretten og kjæremålsutvalget kommer til, vil være retningsgivende og avklarende for senere saker.

I den nye tvisteloven vil ordet ”anke” også brukes på kjæremål. I følge § 29-2 vil de begrensninger som er nevnt i bestemmelsen ikke gjelde for avgjørelser som er rettet mot andre enn partene (for eksempel pressen).

Danmark er det land i Norden som har den minst liberale lovgivningen når det gjelder offentlighet i rettspleien. Det er imidlertid det eneste landet der pressen har partsrettigheter når det gjelder spørsmålet om dørene skal lukkes. Dersom dørene lukkes kan pressen påkjære kjennelsen mot å betale gebyr (i 2006 kr 400,-).

g) Samling av reglene?

Reglene om offentlighet i domstolene er nedfelt i tre lover: Domstolloven, tvistemålsloven (Etter 1. januar 2008 tvisteloven) og straffeprosessloven.

Mange mener det ville innebære en forenkling om alle de sentrale lovreglene var samlet i ett kapittel i en lov. Den mest nærliggende plasseringen ville etter min mening være i domstolloven kapittel 7.

Bestemmelsene om rett til innsyn i rettsavgjørelser i tvistemålsloven § 135 (tvisteloven § 14-3) og straffeprosesslovens § 28 er forholdsvis like og burde kunne reguleres i en paragraf i domstolloven.

Presseorganisasjonene går inn for at offentlighetsloven / offentleglova også skal omfatte dokumentene i straffesaker etter mønster fra Sverige. Jeg vil komme tilbake til dette under drøftelsen av den svenske ordningen.

6. Dokumentoffentlighet

Dokumenter forut for hovedforhandlingen

- Tiltalebeslutninger.

I følge forskriftens § 7 har pressen rett til innsyn i tiltalebeslutninger som er til behandling i retten. Innsynsretten gjelder fra det tidspunkt saken er berammet. Forskriften gir bare rett til innsyn, ikke utskrift.

Oslo tingrett prøver å etterleve bestemmelsen blant annet ved å sette tiltalebeslutningene i pressemapper etter at saken er berammet. Tingretten likestiller rett til innsyn med rett til utskrift.

Det er flere grunner til at forskriftens § 7 bør endres.

- Forskriften gir bare pressen rett til innsyn i tiltaler. ”Pressen må henvende seg til politi- og påtalemyndigheten dersom den ønsker kopi av tiltalen”, heter det i merknadene. Jeg viser til drøftelser nedenfor om likestilling av innsyn/utskrift/elektronisk tilgang. Hos påtalemyndigheten kan en få tiltalen i medhold av påtaleinstruksens § 22-7.

- Også andre forhold vanskeliggjør domstolenes håndtering av tiltalene. Ved oversendelse kan påtalemyndigheten helt eller delvis forby offentlig gjengivelse av tiltalebeslutningen, hvis den ikke er forkynt, eller hvis det er sannsynlig at den helt eller delvis vil bli ført for lukkede dører.

Til dette må bemerkes at tiltalen ofte forkynnes etter at den er oversendt domstolen. Det vil innebære et betydelig merarbeid om domstolen løpende skal holde seg à jour med om tiltalen er forkynt eller ikke.

I tillegg kommer at opplysning om forkynning også bør gå fram av tiltalen som ligger i Lovisa.

- Påtalemyndigheten kan helt eller delvis forby offentlig gjengivelse av tiltalen. Det kan på prinsipielt grunnlag stilles spørsmål ved en slik regel. Det har neppe vært meningen at det skal kunne gjennomføres straffesaker i hemmelighet.

Dersom vilkårene for det er til stede, vil saken gå for lukkede dører, men allmennheten har etter min mening krav på å få vite at saken går for lukkede dører. Påtalemyndigheten får ha dette i bakhodet når tiltalen konkret utformes.

Etter det jeg kjenner til, har denne regelen aldri vært praktisert av påtalemyndigheten i forhold til Oslo tingrett. Tingretten setter derfor alle tiltalene i pressemapper. Journalister får kopiere de tiltalene de ønsker. Dessuten sender tingretten ut tiltalene elektronisk hver fredag for uken som kommer, både i seksårssakene og i andre straffesaker av interesse.

Hvis reglene skal tilpasses praksis, må de bli slik:

- Pressen får tilgang til tiltaler i berammede saker, enten gjennom pressemappene eller elektronisk på forespørsel. Skillet mellom innsyn og utskrift oppheves. I fremtiden ville det være ønskelig om pressen kunne klikke seg direkte inn på tiltalen via berammingslisten på internett. Dette er foreslått av Dommerforeningens medieutvalg. Slik reglene er utformet i dag, er de til hinder for en slik løsning.

- Påtalemyndighetens adgang til å forby offentlig gjengivelse begrenses til anonymiseringspåbud overfor barn/unge og fornærmede i sedelighetssaker. Det er betenkelig at påtalemyndigheten kan begrense domstolens informasjon utad om hvilke saker den har til behandling.

- Påtalemyndighetens adgang til å forby offentlig gjengivelse av tiltalen inntil den er forkynt, fjernes. Det bør ikke legges lokk på en sak fordi tiltalte ikke lar seg stevne, eller dette tar lang tid. Der det er flere tiltalte, og tiltalen er forkynt for noen, oppstår også problemer i forhold til dagens regler.

- Siktelser

Kildebeskyttelsesutvalget behandlet også spørsmålet om pressens rett til utskrift av siktelser. Flertallet foreslo at pressen, i saker der kjennelse om varetektsfengsling er avsagt, på anmodning skulle gis kopi av den siktelse fengslingen bygde på, med mindre retten hadde gitt taushetspålegg etter domstoloven § 128.

Forslaget ble ikke fremmet i Ot prp. nr 55. Om innsyn i dokumenter i pågående saker uttalte departementet på side 60 blant annet:

”Departementet mener at gjeldende regler på dette området på en balansert måte avveier hensynene til offentlighet mot hensynene til rettssikkerhet og personvern.”

Når det særlig gjaldt siktelser, ble det anført at disse ofte utferdiges

”på et tidlig tidspunkt i en sak, uten at saken er særlig klarlagt, og vil ofte gi et skjevt og uriktig bilde av saken. I dag har Riksadvokaten adgang til å regulere allmennhetens adgang til informasjon om straffesaksdokumenter, jf påtaleinstruksen § 3-3 nr 8. Departementet mener det er mest hensiktsmessig at spørsmålet om innsyn i straffesaker generelt fortsatt reguleres på denne måten.”

I fengslingsaker vil det nesten alltid fremgå av fengslingskjennelsen hvilken straffebestemmelse som retten finner at det er skjellig grunn til mistanke om at siktede har overtrådt. Men en siktelse kan bestå av flere punkter, og retten trenger ikke ta standpunkt til alle, dersom det er grunnlag for fengsling etter ett av punktene i siktelsen. Jeg er enig i at siktelser på tidspunktet for fengslingsmøtet kan ha preg av å være foreløpige. Mistanken kan falle bort, eller forholdet kan bli vurdert etter en annen, kanskje mildere, bestemmelse.

Når det gjelder offentlighet omkring siktelser, er det imidlertid et annet område hvor siktelsen normalt bør være offentlig. I tilståelsessaker, jf. straffeprosesslovens § 248, tas det ikke ut tiltale. Siktede dømmes i henhold til siktelsen. Også tilståelsessaker kan være av stor allmenn interesse. Jeg viser i denne sammenheng til domstoloven § 129 første ledd der det fremgår at det ikke er referatforbud i saker etter straffeprosesslovens § 248 (tidligere kalt forhørsrettssaker).

Det er retten som berammer tilståelsessakene. Når saken er berammet, bør siktelsen kunne settes i pressemappe, eventuelt sendes ut per E-post.

- Berammingslister

Forskriftens §§ 3, 4, 5 og 6 har regler om berammingslister. I følge pressen praktiserer domstolene reglene ulikt. Etter min mening gir mediehandboka på sidene 10-14 en grei beskrivelse av hvordan reglene bør anvendes. Jeg viser

også til Oslo tingretts rundskriv OTIR NR. 2006/02 "Praktisering av offentlighetsreglene" punkt 1 og 2.

I følge forskriftens § 5 skal listen utferdiges for en uke, og senest kl 12.00 fredag i uken før gjøres tilgjengelig på rettens kontor gjennom oppslag eller i særskilt perm. Nesten alle domstoler legger ut sakslister på internett..

- Dokumenter fremlagt før retten treffer avgjørelse:

- Bevisoppgaven

I ordinære straffesaker vil retten sammen med begjæringen om berømmelse få oversendt tiltalen og en bevisoppgave. Verken "enhver" eller pressen har krav på å se bevisoppgaven, men det eksisterer ikke noe forbud mot å utlevere den. Etter min mening bør domstolene praktisere meroffentlighet og sende oppgaven til pressen. Bevisoppgaven vil gjøre det lettere for mediene å gi en riktig forhåndstale av saken og forberede deknningen av den.

b) Dokumenter som fremlegges under hovedforhandlingen.

Rettstilstanden til nå har vært at det bare er partene som har krav på dokumenter som fremlegges under hovedforhandlingen.

Når det gjelder sivile saker, drøftet Kildebeskyttelsesutvalget på side 62 spørsmålet om representanter for massemediene skulle ha rett til innsyn i de dokumenter eller deler av dokumenter som rettsboken henviser til, når saken gikk for åpne dører. Flertallet i utvalget foreslo en slik rett.

Departementet, Ot prp nr 55 side 60, gikk imot forslaget. Departementet viste til at flere høringsinstanser hadde gått mot forslaget, blant annet sorenskrivaren i Indre Sogn som hadde uttalt: "Saka gjeld først og fremst partane. Vil partane utlevera dokument til massemedia, står det dei fritt for."

Den nye tvisteloven har innført nye regler om dette. I følge § 14-2 annet ledd bokstav c) har allmennheten rett til innsyn i bevis som blir påberopt under muntlige forhandlinger, samt en del andre skriftlige bevis som nevnt i bokstav b).

De nye reglene vil innebære at tilhørerne vil kunne be om å få kopi av de skriftlige bevis som dokumenteres i retten som grunnlag for rettsavgjørelsen. Regelen vil medføre at det blir lettere å gi et korrekt referat av kompliserte saker.

Også når det gjelder straffesaker, er tiden etter min mening inne til å innføre en viss dokumentoffentlighet.

Etter den danske rettspleieloven, § 41 f, kan representanter for pressen få låne hjelpebilag og riss over gjerningsstedet. I Norge har aktor ofte laget et såkalt faktisk utdrag som blant annet inneholder kart over åstedet, rapporter om

ransaking og beslag og laboratorieundersøkelser. Det ville etter min mening være ubetenkelig om representanter for pressen fikk låne et eksemplar av dette faktiske utdraget for å kvalitetssikre rettsreferatet. Legeerklæringer må holdes utenfor.

I større narkotikasaker er det blitt vanlig at retten avspiller opptak av telefonsamtaler som er blitt avlyttet. Retten, aktor og forsvarer har vanligvis en utskrift slik at de kan følge med. Samtalene har ofte en form som gjør det vanskelig å forstå innholdet dersom en ikke har utskrift. Journalister bør også kunne få låne en utskrift.

Også i dag får journalister i noen grad utlevert skriftlig materiale, enten av aktor eller forsvarer. Aktor har hjemmel i påtaleinstruksens § 15-5 for å låne ut dokumenter i en verserende straffesak når særlige hensyn foreligger, og det anses ubetenkelig av hensyn til sakens videre behandling. Bestemmelsen er kommentert i rapporten "Statsadvokatene og mediene" (nr. 1/2000) side 76-77.

Men det synes mye å bero på aktors eller forsvarers velvilje hva som pressen får kopi av. Når journalistene henvender seg til rettens administrator, er det ikke uvanlig at retten viser journalisten videre til aktor.

At dommeren prøver å løse "problemet" ved å henvise journalister til partene, og håpe at spørsmålet "løser seg", er ingen god praksis. Regelen i straffesaker burde være som i den nye tvisteloven: Dersom det legges fram et dokument i retten, har allmennheten i utgangspunktet rett til innsyn. Men retten kan gjøre unntak dersom vilkårene er til stede. I sivile saker er en del unntak nevnt i tvisteloven § 14-4.

I straffesaker bør pressen være forpliktet til å levere dokumenter tilbake.

Når det gjelder dommeres taushetsplikt, viser jeg til domstolloven § 63 a) tredje ledd hvor det uttales at paragrafen ikke gjelder for noe som er kommet frem i et rettsmøte eller en rettsavgjørelse.

c) Rettsavgjørelser - Femårsregelen.

I dag har ingen krav på straffedommer som er eldre enn fem år. Det vil si at retten i prinsippet kan nekte å gi ut Orderud-dommen, DVD-jon-dommen, Holmlia-drapsdommen og andre viktige eller interessante dommer.

På den annen side er det ikke forbudt for retten, etter en konkret vurdering, å gi utskrift av dommer som er eldre enn fem år. Dersom det for eksempel er begått en alvorlig forbrytelse, og det er en kjent mistenkt, vil pressen ofte be om tidligere dommer på vedkommende. I slike tilfeller er det etter min mening

kunstig å gi utskrift av dommer som er yngre enn fem år, men nekte utskrift av dommer som er eldre enn fem år.

Et argument for en tidsfrist er at domfelte skal kunne bli "ferdig med saken". Dette hensynet har imidlertid mindre vekt hvis domfelte på ny involverer seg i straffbar virksomhet.

I Danmark er utgangspunktet at allmennheten bare har krav på utskrift av dommer og kjennelser som er yngre enn ett år. Denne reglen gjelder imidlertid ikke utskrift "til brug for videnskabelig forskning eller af redaktører og redaktionelle medarbejdere ved et massemedium til brug for journalistisk eller redaktionelt arbejde." Dette følger av rettsplejeloven § 41 b nr 2.

Selv om retten kan praktisere meroffentlighet, bør redaksjonelle medarbeidere etter min mening ha rett til utskrift, slik at de ikke er avhengige av en skjønsmessig vurdering. Jeg viser i denne sammenheng til side 179 i utredningen "Offentlighed i civile sager og straffesager avgitt av det danske Retsplejerådet i 2003.

Å fjerne femårsregelen i forhold til journalister vil også være i tråd med justiskomiteens uttalelse i innstillingen fra 1998-99 om at domstolene må være tilbakeholdne med å avslå søknader fra mediene så fremt søkeren har aktverdige grunner. Normal journalistisk virksomhet må i denne sammenheng anses som aktverdig.

- Innsyn i slutningen.

Etter dagens regler har alle krav på innsyn i slutninger i dommer og realitetskjennelser selv om disse er forbudt offentlig gjengitt. Denne retten gjelder i fem år, jf. strprl 28 tredje ledd, tvml. § 135 annet ledd og tvistelovens § 14-3 første ledd.

Femårgrensen for slutninger er i liten grad begrunnet i forarbeidene. Det er vanskelig å se tungtveiende grunner for regelen. Det bør fortsatt være slik at rettsavgjørelsen i noen grad må identifiseres. Regelen i domstolloven § 124 fjerde ledd, annet punktum, om at personopplysninger kan utelates når hensynet til privatlivets fred tilsier det, gjelder også avgjørelser som er forbudt offentlig gjengitt. Jeg viser også til domstolloven § 130 første ledd, nest siste setning, om at forbud mot offentlig gjengivelse av hensyn til privatlivets fred eller fornærmedes ettermæle ikke gjelder domsslutningen, så langt den kan gjengis uten å røpe noens identitet. Bestemmelsene tar særlig sikte på å beskytte fornærmede i sedelighetsaker.

Slutninger i straffeprosessuelle kjennelser.

Innenfor strafferetten har en tre typer kjennelser:

- Realitetskjenninger, jf. forskriftens § 8. Dette er vanligvis kjenninger som på en eller annen måte avslutter saken. Slike kjenninger behandles som dommer. Reglene om slutningen er også som for dommer.

- Andre kjenninger, som for eksempel fengslingskjenninger.

Det er enighet om at ingen har krav på utskrift av slike kjenninger. Men retten kan gi utskrift dersom det ikke gjelder forbud mot dette, jf. strpl. § 28 tredje ledd, første punktum.

Et mer tvilsomt spørsmål er om enhver har krav på utskrift av slutningen i en fengslingskjenning. I følge mediehandboken, side 36, har enhver krav på innsyn i slutningen etter samme regler som for dommer.

Dette følger ikke direkte av strpl. § 28, men på en tolkning av forskriftens § 8 annet ledd, annet punktum, sammenholdt med § 8 fjerde ledd, jf. strpl. § 28 tredje ledd. § 8 annet ledd, annet punktum gjelder "andre kjenninger" enn realitetskjenninger. § 8 fjerde ledd må også antas å gjelde både realitetskjenninger og andre kjenninger. Fjerde ledd henviser blant annet til § 28 annet ledd som inneholder bestemmelsen om innsyn i slutningen.

Alle har rett til innsyn i slutningen, med unntak for avgjørelser som er mer enn fem år gamle og som retten har forbudt offentlig gjengitt. Jeg viser til Bjerke/Keiseruds kommentarer side 108 og Bøhns kommentarer side 369 og 393. Retten kan forby offentlig gjengivelse av personidentifiserende opplysninger også når de står i slutningen, men ikke nekte innsyn i slike opplysninger. Dersom retten likestiller innsyn og utskrift, plikter den etter min mening ikke å sladde identifiserende opplysninger i slutningen. Begrensninger i retten til offentlig gjengivelse må fremgå på første side.

Spørsmålet om alle har rett til innsyn i slutningen i en fengslingskjenning, må anses som noe tvilsomt. I den mediehandboka domstolene i Oslo tinghus utga i april 2002, står det på side 21 at pressen ikke har rettskrav på innsyn i slutningen i en fengslingskjenning. En mente da at forskriftens § 8 fjerde ledd ikke kunne forstås slik at den etablerte et selvstendig grunnlag for rett til utskrift av slutningen. En la vekt på at § 8 i hovedsak gjaldt de såkalte realitetskjenninger, jf. § 8 første ledd.

Det er på denne bakgrunn behov for en ny regel som avklarer den rettslige situasjonen.

- Kjenninger, jf. strpl § 100a.

Det følger av forskriftens § 8 tredje ledd at det ikke skal gis utskrift av kjenninger i saker som nevnt i straffeprosesslovens § 100 a. Dette gjelder blant annet saker om telefonavlytting. Det kan imidlertid reises spørsmål om en har krav på innsyn i eller utskrift av slutningen i slike saker. Dette fremgår ikke klart av § 8.

Når det gjelder saker om kommunikasjonskontroll, inneholder strpl. § 216i en vidtgående taushetspliktbestemmelse. Alle skal bevare taushet om kontroll er begjært, og om den er besluttet. Bestemmelsen må forstås slik at det er forbudt å gi innsyn i eller utskrift av slutningen.

Når det gjelder andre saker etter § 100a, som for eksempel spørsmål om å nekte siktede og forsvareren innsyn i opplysninger som påtalemyndigheten ikke vil påberope som bevis, jf. § 242a, er spørsmålet mer tvilsomt.

Etter min mening har en ikke krav på innsyn i eller utskrift av slike slutninger. En slutning i en slik kjennelse vil kunne utformes slik at det bare fremgår om statsadvokatens begjæring tas til følge eller ikke. Men slutningen kan også skrives slik at den inneholder opplysninger som klart bør hemmeligholdes ut fra formålet med bestemmelsen.

Det vil i disse tilfellene ikke være heldig om retten skulle måtte gi slutningen den ene eller annen form ut fra hensynet til offentlighet. Regelen bør derfor være at ingen har krav på slutningen. Dersom retten etter en konkret vurdering av slutningens innhold finner det ubetenkelig å gi utskrift av slutningen, kan den etter min mening gi utskrift.

7. Særlig om politidokumenter og den svenske ordningen.

a) Opplysninger på etterforskningsstadiet – før tiltale er tatt ut. Retningslinjene for politiets informasjon om sitt arbeid med straffesaker er i hovedsak trukket opp gjennom rundskriv fra riksadvokaten.

Presseorganisasjonene har flere ganger bedt om at reglene revideres. Spørsmålet ble blant annet tatt opp i tilknytning til utredningen til Politiregisterutvalget (NOU 2003:21 – Kriminalitetsbekjempelse og personvern). I et brev av 23. juni 2006 ba Norsk Presseforbund og Norsk Redaktørforening om at det ble nedsatt en arbeidsgruppe med sikte på å utrede nye regler og retningslinjer for offentlighet omkring etterforskning av straffesaker.

Justisdepartementet svarte den 21. august 2006 at arbeidet med oppfølgingen av NOU 2003:21 var blitt noe forsinket. ”Begrunnelsen for dette er at EU kommisjonen i oktober 2005 har fremmet en rammebeslutning om personvern i søyle III ”Proposal for a Council Framework Decision of personal data processed in the framework of police and judicial co-operation in criminal matters.””

Departementet mente det var mest hensiktsmessig å avvende utfallet av arbeidet i EU, og at det ikke var aktuelt å inngangsette nye utredninger i Norge. På Offentlighetstinget 2007 arrangert av Norsk Presseforbund ble det opplyst at det i Brussel fortsatt arbeides med saken.

Ettersom mine erfaringer som dommer i hovedsak gjelder behandlingen av straffesaksdokumenter, vil jeg ikke gå nærmere inn på spørsmål om offentlighet forut for tiltalen.

Det er likevel grunn til å bemerke at de uttalelser en finner om påtalemyndighetens og politiets forhold til offentlighet i stor grad er preget av vage begreper som i liten grad gir vegledning om det konkrete skjønn som bør utøves når en skal ta standpunkt til offentlighet.

Jeg viser i denne sammenheng til riksadvokatens rundskriv nr. 2/2001 om mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen ved statsadvokatembetene – 2001. I rundskrivets punkt V uttales blant annet følgende om utadrettet virksomhet:

”Den høyere påtalemyndighet skal preges av størst mulig åpenhet i sitt forhold til allmennheten og mediene. Det må tas hensyn til gjeldende rammer for uttalelser til offentligheten, personvernet for alle involverte i saken, domstolene og at etterforskningen ikke skades.”

Riksadvokaten oppfordrer statsadvokatene til å vise en mer åpen og imøtekommende holdning til mediene enn tidligere. Samtidig understrekes at statsadvokatene fortsatt må unngå forhåndsprosedyre og ta hensyn til alle involverte personer og etater. Personvern og objektivitet må nødvendigvis stå sentralt for en offentlig anklagemyndighet.

Disse uttalelsene er gode eksempler på hvordan en helt uforpliktende kan si noe pent om hensynet til offentlighet uten at offentligheten gis noe konkret grunnlag for å fremme krav.

Under dette punktet nevner jeg at riksadvokaten i et brev datert 25. september 2007 vedrørende offentliggjøring av tiltalebeslutninger blant annet uttalte:

”Riksadvokaten nevner avslutningsvis at en herfra har tatt til orde for at reglene om offentlighetens innsyn i straffesaker bør gjennomgås.”

Offentlighet når tiltalen oversendes domstolen.

I de nordiske landene er reglene om offentlighet i rettspleien på flere punkter like. På ett område er det store forskjeller:

I Sverige og Finland er hovedregelen at bevismaterialet i straffesaker blir offentlig når tiltalebeslutningen oversendes domstolen. For Sveriges del viser jeg til tryckfrihetsforordningen kapittel 2 §§ 3-11 og sekretesslagens kapittel 9 § 18 annet ledd. Unntak fra hovedregelen finnes i sekretesslagens kapittel 9 §§ 16-17.

I Norge er situasjonen at det bare er rettsavgjørelser og tiltalebeslutninger som er offentlige. Dersom en ikke har rettslig interesse som nevnt i straffeprosessloven § 28 første ledd, er spørsmålet om utlån av straffesaksdokumenter overlatt til påtalemyndigheten.

Etter påtaleinstruksens § 3-3 nr 8 har riksadvokaten adgang til å regulere allmennhetens adgang til informasjon om straffesaksdokumenter. Etter § 15-5 kan påtalemyndigheten låne ut dokumenter.

Presseorganisasjonene i Norge har i flere år bedt om at en får samme regler som i Sverige. Det vil si at straffesaksdokumenter i utgangspunktet behandles som dokumenter etter offentlighetsloven (i Sverige: sekretesslagen), og at den taushetsplikt som dokumentet tidligere har vært undergitt, som hovedregel faller bort når dokumentene sendes domstolen sammen med en tiltalebeslutning.

For en norsk dommer er det en nærliggende innvending mot det svenske systemet at norske dommere ikke får tilsendt saksdokumentene i en straffesak. Skal pressen eller allmennheten ha en videre adgang til dokumentene enn dommeren ?

For å forstå de svenske reglene må en ta utgangspunkt i at i Sverige får retten samtidig med tiltalen oversendt de saksdokumentene som aktor vil påberope seg i saken. Dette var også ordningen i herreds- og byrettssaker i Norge forut for straffeprosessloven av 1981. I dag kan rettens formann be om å få låne saksdokumentene, jf. straffeprosessloven § 262 første ledd annet punktum, men det er bare i de sakene hvor tiltalte ikke har forsvarer, jf. § 267, at saksdokumentene rutinemessig sendes førsteinstansen. Retten undersøker om det trengs ytterligere bevis i saken og sender deretter dokumentene tilbake til påtalemyndigheten.

Lovendringen ble blant annet begrunnet med at en ville spare tid og arbeid ved at saksdokumentene ikke ble sendt retten. Det ble også vist til at en ville unngå at rettens formann ved studium av sakens dokumenter gjorde seg opp en forhåndsmening om saken. Men dette hensynet ble ikke tillagt så stor vekt at rettens formann skulle være avskåret fra å få dokumentene tilsendt.

Dersom enhver skal kunne kreve å få tilsendt sakens dokumenter, bør det vurderes om også retten bør få dokumentene. Muntlighetsprinsippet og umiddelbarhetsprinsippet er sentrale i norsk straffeprosess, men bør ikke være avgjørende for spørsmålet om offentlighet.

For å gjennomføre den svenske ordningen skulle det likevel ikke være nødvendig at straffesaksdokumentene rutinemessig ble sendt domstolen. De fleste straffesaker blir enten ikke omtalt i pressen, eller bare i nokså beskjeden grad.

Også i Sverige gjelder muntlighetsprinsippet, jf. kapittel 46 § 5 i rättegångsbalken - og umiddelbarhetsprinsippet, jf. kapittel 35 § 8. Disse prinsippene innebærer at det bare helt unntaksvis er tillatt å anvende vitneavhør eller protokoller fra forundersøkelsen som bevis under forhandlingen. Det er også bestemmelser i rättegångsbalken om at dommerne ikke skal ta hensyn til hva de har fått kunnskap om utenfor hovedforhandlingen, for eksempel gjennom å lese forundersøkelsesprotokollen eller aviser.

Det er påtalemyndigheten (åklageren) som bestemmer hvilket materiale som skal oversendes domstolen i forbindelse med at tiltalen reises. Reglene om forundersøkelsen finnes i kap 23 i rättegångsbalken. Dersom det er foretatt en forundersøkelse, skal påtalemyndigheten gi retten utskrift av protokollen eller optegnelser fra forundersøkningen samt de dokumenter og ”föremål” han vil påberope som bevis.

Rättegångsbalken kapittel 45 § 7 har følgende ordlyd:

”Har förundersökning ägt rum i målet, skall åklagaren, då åtalet väcks eller så snart som möjligt därefter, till rätten ge in utskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen samt de skriftliga handlingar och föremål som han vill åberopa som bevis. Sådant som inte rör åtalet, bör dock inte ges in.”

Både i Sverige og Norge er det strenge regler for når et politiavhør (forklaring til politiet) kan leses opp i retten. I følge praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstolen vil opplesning av et politiavhør, uten mulighet for krysseksaminasjon, kunne være i strid med prinsippet om fair trial.

Argumenter for og imot å innføre den svenske ordningen:

- Dersom politidokumentene gjøres offentlige, vil det være større muligheter for å avdekke svakheter i politiets materiale, slik at en unngår uriktige domfellelser. Pressen får bedre muligheter til å undergi bevisene en kritisk vurdering. I Fritz Moen saken ble det fra politiets side begått brudd på objektivitetsprinsippet. Jeg viser til granskningsutvalgets pressemelding av 25. juni 2007.

- Den svenske ordningen sikrer imidlertid ikke at alle relevante politidokumenter blir oversendt domstolen og dermed gjort offentlige. Det er åklageren som bestemmer hvilke bevis som skal sendes domstolen. I Fritz Moen saken fremla ikke politiet et fullstendig og objektivt bevisbilde overfor den høyere påtalemyndighet, forsvarer og domstol. Dette var en feil som den svenske ordningen ikke nødvendigvis avdekker. Men det er likevel grunn til å tro at større innsyn i etterforskningsmaterialet gir grunnlag for å oppdage feil.

Dersom de rapporter som skrives av den enkelte polititjenestemann, blir offentlige, er det ikke urimelig å anta at dette vil innebære en ekstra oppfordring til å levere et fullstendig og objektivt bevismateriale.

Erfaring tilsier at offentlighet som regel fører til at aktørene skjerper seg. Dommere gjør det, og det er grunn til å tro at også polititjenestemenn vil gjøre det når de skal fremlegge bevismateriale.

- Kan retten/dommerne direkte eller indirekte bli påvirket av politiforklaringer som er gjengitt i pressen, men ikke tillatt opplest under hovedforhandlingen ? Som nevnt plikter også svenske dommere bare å legge vekt på opplysninger som fremkommer under hovedforhandlingen. Det svenske domstolsverket v/ Anders Davidson har opplyst til meg i en E-post at det så vidt han kjenner til, ikke var vært problemer eller større debatt om dette. Han syns for egen del at det ville være fremmed å mistenke dommere for å bryte regelen.

- Er det en fare for at tiltalte og vitner tilpasser sine forklaringer i retten til de opplysninger som pressen eventuelt har offentliggjort ?

I Sverige får også tiltalte kopi av politiutredningen herunder alle politiavhør. Han kan dermed tilpasse sin rettslige forklaring til hva andre har forklart. Vanligvis har imidlertid tiltalte avgitt politiforklaring før tiltalen tas ut. Dersom han endrer sin tidligere forklaring i retten, vil det bli stilt spørsmål ved det.

I Norge får forsvaren saksdokumentene samtidig med at tiltalen forkynnes for tiltalte, jf. strpl § 264 første ledd. Forsvarer og tiltalte vil som oftest ha gjennomgått politiforklaringene før hovedforhandlingen. Tiltaltes mulighet til å tilpasse sin rettslige forklaring vil derfor være omtrent den samme i Sverige og Norge.

Når det gjelder vitneavhør, vil også vitnene vanligvis være avhørt lenge før hovedforhandlingen. Aktor og forsvarer vil kunne påpeke avvik fra disse forklaringene. I Norge har vi i dag ingen regel som hindrer pressen i å intervju vitner forut for rettssaken. I følge hovrettslagmann Staffan Leven ved lagmannsretten i Gøteborg krever de svenske presseetiske reglene stor tilbakeholdenhet når det gjelder å publisere opplysninger fra politiavhør.

Fra en juridisk synsvinkel ser jeg ikke vesentlige problemer med å innføre ”svenske” regler. Det dreier seg etter min mening om et rettspolitisk spørsmål. I Sverige/Finland har offentlighetsprinsippet mye sterkere tradisjoner enn i Norge/Danmark. I Sverige og Finland har trykkfrihetsforordningen hatt grunnlovs status siden 1700-tallet. På Åpenhetstinget ble det nevnt av en paneldeltaker at svenske journalister var mer tilbakeholdne enn norske journalister når det gjaldt omtale av straffesaker. Det ble også vist til at offentlighet medførte mindre feil og spekulasjoner i rettsreportasjene.

I følge Staffan Elven (i E-post til undertegnede) bygger det svenske systemet ”till stor del på de pressetiska reglerna och den självsanering som följer av dem. Systemet, som bygger på en balans mellan offentligheten och pressens ”självcensur”, fungerar förvånadsvärt bra och ingen i Sverige skulle våga sig på att ifrågasätta systemet.”

Det hadde kanskje vært en ide at en eventuell innføring av svenske regler ble fulgt opp av en gjennomgang av Vær Varsom-plakatens regler om rettsreportasjer.

Regulering etter offentleglova ?

Dersom straffesaksdokumentene skulle bli offentlige når saken oversendes retten, er det etter min mening nærliggende å ha regler om unntak i offentleglova, som er den lov som nærmest kan sammenlignes med den svenske sekretesslagen.

I boka ”Offentlighed i retsplejen” er det på side 204 til 208 en drøftelse av hvordan offentlighetslovens regler kan tillempes innenfor rettspleien. Forfatterne går inn for en alminnelig offentlighet i rettspleien etter svensk mønster. Retsplejerådet var ikke enig i dette.

Etter min mening bør det imidlertid fortsatt være egne regler for rett til utskrift av rettsavgjørelser og rettsbøker. I offentleglova er ”taushetsplikt” og ”interne dokumenter” viktige kriterier for unntak fra offentlighet. I domstolloven er hensynet til etterforskningen og personvernet de viktigste kriteriene.

Dersom en fjerner bestemmelsen i offentlighetsloven om at den ikke gjelder saker som behandles etter rettspleielovene, og gjorde reglene i loven gjeldende også for rettsavgjørelser m.v., er jeg redd for at den rettslige situasjon ville bli vesentlig mer komplisert enn den er i dag. Jeg viser her også til Retsplejerådets betenkning side 122.

8. Gjennomføring av retten til innsyn/utskrift.

a) Likestilling av innsyn / utskrift.

I Oslo tingrett gis det vanligvis utskrift selv om loven bare gir rett til innsyn. Dette skjer i praksis ved at det på tingrettens presserom, der pressemappe står, er en kopimaskin som journalistene kan benytte.

Det vil også være en forenkling av regelverket at innsyn og utskrift likestilles, og at utskrift gis. Hensynet til likebehandling taler også for at en ikke opererer med to alternativer, innsyn og utskrift.

Hvis domstolen skal fremstå som åpen og service-innstilt, er det ikke hensiktsmessig å tvinge journalister til å måtte skrive av et dokument de har rett til innsyn i.

Av samme grunner bør det heller ikke være forskjell mellom utskrift på papir og i elektronisk form. Ethvert papirprodukt kan gjøres elektronisk, ved skanning, faksing mv. (Fakser man en avgjørelse til en moderne mediebedrift, skannes dokumentet automatisk.) Det er ingen grunn til å gjøre arbeidet mer tungvint enn nødvendig.

En sidestilling bør innebære at journalister som har rett til innsyn i pressemappen, også får rett til utskrift og oversendelse på E-post av de samme avgjørelsene.

Jeg viser i denne sammenheng også til forskriftens § 9 om at enhver som har krav på utskrift av en rettsavgjørelse, på anmodning skal få tilsendt avgjørelsen via post, telefaks, elektronisk post eller lignende.

I forbindelse med den nye tvisteloven uttalte justiskomiteen under punkt 16.2 i Inst. O. nr. 110 (2004-2005):

”Komiteen støtter de endringer som foreslås i proposisjonen vedrørende offentlighet og innsynsrett. Komiteen vil presisere at innsynsretten omfatter rett til kopi av aktuelle dokumenter og/eller å få tilsendt dokumenter elektronisk.”

I høringsforslaget av 28. juni 2007 til forskrift i medhold av tvisteloven § 14-7 heter det under punkt 3.4:

”Retten til utskrift bør etter departementets oppfatning omfatte de samme dokumentene som allmennheten har rett til innsyn i etter tvisteloven kapittel 14.”

Det foreslås at reglene om allmennhetens rett til utskrift i sivile saker tas inn i forskriften § 9, som regulerer utskrift av rettsavgjørelser.

b) Elektronisk pressemappe

Det hadde vært ønskelig om alle avsagte dommer automatisk og umiddelbart etter domsavsigelsen ble lagt på en søkbar database, tilgjengelig for journalister og andre (forskere, dommere osv). I dag har bare Lovdata en slik database for dommer. Denne inneholder i første rekke avgjørelser fra lagmannsrett og Høyesterett. Her finnes bare et mindre antall førsteinstansavgjørelser, og det er tilfeldig hva som oversendes. Siden avgjørelsene blir anonymisert, går det fra et pressesynspunkt lang tid (opptil 1-2 uker) fra domsavsigelsen til dommen er tilgjengelige. Anonymisering vanskeliggjør også gjenfinning.

Fordeler med elektronisk pressemappe

Dersom en hadde en egen database for tingrettene der avgjørelsene på en enkel måte ble lagt inn umiddelbart etter avsigelsen, ville domstolene bli spart

for mye ekspederingsarbeid. Det går med mye tid til å besvare forespørsler om tilsending av dommer. Presserom, pressemapper og publisering på egne pressesider ville også bli unødvendig.

Med elektroniske pressemapper kan alle med brukerrettigheter ”servere” seg selv og følge med etter hvert som det treffes nye avgjørelser. Databasen bør være søkbar også på fritekst, og det må være mulig å søke både på enkeltdomstoler og nasjonalt. Slik kan man finne fram til bestemte sakstyper, for eks. alle drapsdommer avsagt i en gitt periode.

For journalister er fordelene åpenbar, - man slipper å bevege seg til fots for å lete manuelt gjennom pressemapper og ta papirkopier av det en måtte finne av interesse. Ikke minst for dem som befinner seg langt unna den aktuelle domstol, vil dette innebære vesentlig bedre arbeidsvilkår. Det er heller ikke rimelig å tenke på domstolenes avgjørelser som noe som kun tilhører de ”lokale” journalister (og publikum). En avgjørelse i Oslo vil kunne ha interesse for en journalist/leser i Tromsø. Ingen journalist har mulighet til å lete i flere domstolers papirarkiver jevnlig.

Oversiktlighet og søkbarhet på fritekst, kronologi, sakstype osv gjør at man finner fram til avgjørelser man ellers ikke ville funnet. Dagens elektroniske samfunn tilsier at det er slike muligheter. Også for andre enn journalister vil et register over førsteinstansavgjørelser kunne være til nytte, for eksempel for forskere og dommere.

Hvordan bør en slik database organiseres?

For at databasen skal være nasjonalt søkbar, kan ett alternativ være å legge den til Lovdata. En ville da få alle avgjørelsene samlet på ett sted.

Men teknisk sett burde det også være mulig å legge databasen til Domstol.no og administrere den derfra, - på samme måte som berammingslistene. Da kunne man også bruke de samme brukertilgangene en har i dag. En tredje mulighet er kanskje å bygge en database på Lovisa.

Hvilke regler regulerer dette området ?

Forskriftens § 11 omhandler rettsavgjørelser på lukkede nettsider for pressen.

Hvis databasen legges til Domstol.no, bør disse bestemmelsene gjelde.

Dersom arkivet legges til Lovdata, bør ordlyden i forskriften justeres.

De begrensninger som ligger i dagens forskrift § 11 for lukkede nettsider, er:

- Krav til anonymisering ”så langt som” det foreligger forbud mot offentlig gjengivelse.
- Uanonymiserte avgjørelser må fjernes etter tre måneder

Tremåneders regelen må endres hvis et arkiv skal ha de egenskapene som nevnt over, dvs være søkbart over flere år. Men en kan også tenke seg at avgjørelsene ligger tre måneder i det ”ferske” arkivet, og at de deretter

overføres til Lovdatas generelle arkiv og anonymiseres der. Det vil for Lovdata innebære en betydelig utvidelse av virksomheten.

Kravet til anonymisering av avgjørelser med gjengivelsesbegrensninger vil medføre at avgjørelsen må anonymiseres før den ekspederes til arkivet. Dette vil antakelig medføre at den ikke kommer i arkivet samme dag som den avsies. Erfaringsmessig vil dette dreie seg om få ”haste”-avgjørelser, og således ha begrenset betydning.

Konklusjon.

Det er nødvendig med en nærmere utredning av de tekniske og juridiske spørsmål som knytter seg til innføring av elektronisk pressemappe. Inntil reglene blir endret, bør det aksepteres at innholdet i pressemappen kan gjøres tilgjengelig via E-post. Domstoladministrasjonen arbeider med spørsmålene.

c) Elektronisk tilgjengelige tiltaler

I Dommerforeningens mediehåndbok, side 11, anbefales som nevnt at mediene får tilgang til tiltalebeslutningen via en lenke til denne på det lukkede nettstedet for pressen for berammede saker. En skal kunne klikke på saksnummeret i sakslisten og hente opp tiltalen direkte.

Forslaget innebærer at påtaleinstruksen og forskriftens § 7 om pressens tilgang til tiltaler må justeres. Forskriftens § 11 omhandler kun rettsavgjørelser og sier ingenting om tiltaler.

Som tidligere nevnt bør innsyn likestilles med utskrift også når det gjelder tiltalebeslutninger. Det vises også til det som er sagt ovenfor om påtalemyndighetens adgang til helt eller delvis forby offentlig gjengivelse av tiltalebeslutningen, hvis den ikke er forkynt, eller hvis det er sannsynlig at den helt eller delvis vil bli ført for lukkede dører.

9. Når er avgjørelsen offentlig ? Problem knyttet til fremmøteforkynning.

Det fremgår av forarbeidene til domstoloven § 124 (Ot.prp. 55 (1997-98) punkt 4.4.3.2.) at en rettsavgjørelse som hovedregel kan gjengis fritt straks den er avsagt.

På grunn av tidspress i domstolene er fremmøteforkynning blitt vanlig. Ordningen medfører usikkerhet med hensyn til når tiltalte har fått kjennskap til avgjørelsen. Det kan gå noe tid fra dommen er avsagt, og dermed offentlig, til den forkynnes for domfelte.

I Oslo tingrett er nå innført den rutine at alle avgjørelser skal mailes eller fakses til partene så fort den er renskrevet og undertegnet. Dette for å unngå at dommen blir omtalt i mediene før partene har fått mulighet til å lese den. Denne fremgangsmåten anbefales også i mediehåndboka, se side 32.

Dersom partene varsles på denne måten, trenger en ikke beslutte utsatt forkynning med hjemmel i domstoloven § 130 tredje ledd.

10. Rett til å referere fra forhandlingene.

a) Rettsmøter utenfor hovedforhandlingen, ("forhørsretten"), jf. domstoloven § 129 første ledd.

Et flertall i kildebeskyttelsesutvalget gikk inn for at det som hovedregel også skulle være adgang til å referere fra rettsmøter utenfor hovedforhandlingen, men at retten ved kjennelse helt eller delvis kunne forby offentlig gjengivelse av forhandlingene. Mindretallet gikk inn for å beholde gjeldende regel om at det er forbudt å referere, men at retten ved kjennelse kan gi samtykke.

Forbudet gjelder ikke rettsmøter i tilståelsessaker, jf. strpl. § 248.

Selv om en beholder dagens hovedregel om forbud, bør det pekes på at dersom ikke hensynet til etterforskningen eller personvernet krever det, bør dommeren oppheve referatforbudet, særlig hvis saken har stor allmenn interesse, og det ikke er sterke hensyn som taler for forbud. Referatforbudet kan oppheves ved enkel beslutning, jf. domstoloven § 129 fjerde ledd. At en her har valgt beslutningsformen, må tolkes som et signal om at det ikke skal så mye til for å oppheve forbudet.

b) Hovedforhandlingen, domstoloven § 129 annet ledd.

Utgangspunktet er her at det er tillatt å referere, men retten kan ved kjennelse helt eller delvis forby offentlig gjengivelse av forhandlingene. Fra pressehold blir det hevdet at det slurves når det gjelder å gi en ordentlig begrunnelse for å nedlegge forbud.

At denne kritikken ikke er ubegrunnet, fremgår blant annet av de kjennelsene som kjæremålsutvalget avsa 12. april 2007, og som er nevnt ovenfor, på side 9-10.

11. Opptak av lyd og bilde, domstoloven § 131 a.

Lovens hovedregel er at fotografering og lydopptak for radio og fjernsyn er forbudt under hovedforhandlingen i straffesaker. Men retten kan gi tillatelse. I Kildebeskyttelsesutvalget var det også på dette punkt uenighet om hva som burde være hovedregelen, og hva som skulle være unntaket. Hovedreglen om forbud ble stående.

Praksis de senere årene har imidlertid vært at det i økende grad gis samtykke til TV-opptak og TV-overføring. Mediehåndboka har på sidene 23-29 en grundig gjennomgang av regelverket og praksis. I Oslo tingrett ble det i år gitt tillatelse til TV-opptak av vitner i en sivil sak (Dykkersaken).

I dette notatet vil jeg derfor begrense meg til noen bemerkninger til tre spørsmål som har vært diskutert i forbindelse med adgangen til fotografering, filmopptak og opptak for radio eller fjernsyn:

a) Forbudet mot lydopptak gjelder opptak for radio eller fjernsyn. Domstolloven § 131a forbyr ikke en journalist, eller annen person, tar opp forhandlingen på lydbånd eller lignende, for eksempel til bruk ved skriving av rettsreferatet. Forbud mot lydopptak til privat bruk må eventuelt nedlegges med hjemmel i dstl. § 133. Jeg viser til Bøhns kommentarer til domstolloven side 401.

b) Er det adgang til å fotografere, filme og gjøre lydopptak under forhandlingene i en tilståelsessak ? Spørsmålet var blant annet oppe i forbindelse med at retten i en promillesak mot Anne Katrine Hærland hadde gitt NRK tillatelse til lydopptak for radio.

Kildebeskyttelsesutvalget fremmet tre forslag til utvidelse av adgangen til fotografering m.v. Utvalget tok utgangspunkt i at rettens adgang til å gjøre unntak fra fotoforbudet kun gjaldt under hovedforhandlingen, og ikke under pådømmelsen av saker i forhørsretten. Ett av utvalgets forslag gikk ut på at dersom særlige grunner talte for det, skulle retten i et rettsmøte til pådømmelse av en sak i forhørsretten kunne gjøre unntak fra forbudet når det ikke kunne antas å ha uheldig virkning for behandlingen av saken, og heller ikke andre hensyn talte avgjørende imot.

Ingen av forslagene fra utvalget ble fremmet av departementet, heller ikke det her nevnte om fotografering i ”forhørsretten”. Etter min mening tillater derfor ikke gjeldende regler å gi tillatelse til fotografering m.v. i tilståelsessaker, selv om siktede samtykker. Gode grunner taler imidlertid for at reglene endres slik at dersom siktede samtykker, må retten etter en konkret vurdering kunne gi tillatelse til opptak under forhandlingen, også i tilståelsessaker. Jeg nevner i denne sammenheng at det er vanlig å gi tillatelse til opptak under avsigelsen av dom i eget rettsmøte, til tross for ordlyden i § 131a annet ledd om at retten kan gjøre unntak fra forbudet ”under hovedforhandlingen”.

c) Når gjelder reglene i § 131a første ledd første punktum, og når gjelder første ledd annet punktum ?

Under hovedforhandlingen i en straffesak kan retten gi tillatelse til fotografering m.v. Tillatelse kan gis selv om tiltalte ikke samtykker. På vei til eller fra rettsmøtet eller under opphold i den bygning hvor rettsmøtet holdes, er det bare siktede/tiltalte/domfelte som kan gi samtykke til fotografering av ham selv. Utenfor rettsmøtet har ikke domstolloven regler om fotografering av andre aktører i saken. Her gjelder personvernregelen i lov om opphavsrett til åndsverk § 45c om retten til eget portrett.

Grensen mellom første og andre punktum er det tidspunkt da rettens formann erklærer retten for satt og rettsforhandlingen formelt påbegynt, se NOU 1988:2 side 42. Før dette tidspunkt kan det herske til dels kaotiske forhold. Som nevnt er det da bare tiltalte som er beskyttet av reglene i domstolloven. I prinsippet er det opp til domstolen å regulere hvilke aktiviteter som skal

tillates i domstolens lokaler, men det ville etter min mening være uklokt å operere med private fotoforbud. Domstoloven gir siktede/tiltalte/domfelte et særlig vern. Reguleringen bør anses som uttømmende.

12. Lovisa-systemet.

De kategorier som domstolens saksbehandlingssystem opererer med, bør gjennomgås og endres. Det bør blant annet fremgå av påskriften på 1. side i avgjørelsen om et forbud mot offentlig gjengivelse er hjemlet i § 130 første ledd, bokstav a) av hensyn til privatlivets fred, eller bokstav b) hensynet til etterforskningen.

13. Litt om praksis i Oslo tingrett.

Praksis i Oslo tingrett har medført at domstolen har et rimelig godt forhold til mediene, og at dommerne i liten grad trenger å engasjere seg. Klager fra advokater har stort sett dreid seg om at de ikke i tide er blitt orientert om innholdet av en avgjørelse. De fikk først kjennskap til avgjørelsen gjennom pressen. (Som nevnt foran på side 29 har Oslo tingrett innført fått skjerpete rutiner på dette området).

Det er svært få tilfelle der det er forbudt for retten å gi utskrift av en avgjørelse, jf. for eksempel straffeprosesslovens § 28 og tvistemålsloven § 135 fjerde ledd (tvisteloven § 14-3 (2)). Der hvor retten ikke plikter å nekte utskrift, vil tingretten regelmessig gi utskrift av en rettsavgjørelse til pressen, selv om hele avgjørelsen er forbudt offentlig gjengitt. Dette gjelder ikke beslutninger, for eksempel om kommende ransaker eller pågripelser.

Oslo tingrett sender avgjørelser uoppfordret til journalister som er registrert som mottakere, for tiden ca 220. Dette forenkler kommunikasjonen, både for domstol og presse.

Et problem med gjeldende regler er at avgjørelser som er forbudt offentlig gjengitt, ikke skal legges ut på lukkede pressesider, jf. forskriftens § 11 annet ledd. Denne regel bør endres. Enhver journalist kan oppsøke tinghusets presserom og ta de kopier de måtte ønske.

Det fremgår av side 20 i mediehåndboka til Oslo tinghus at den enkelte dommer i særlige tilfelle kan gi beskjed om at en kjennelse i en straffesak (som ikke er en realitetskjennelse) ikke skal i pressemappen. Dette gjelder spesielt i de tilfelle der det foreligger en overhengende fare for bevisforspillelse, og hvor utenforståendes kunnskap om innholdet i avgjørelsen vil kunne skade etterforskningen. "Nødbremsen" kan også benyttes av hensyn til noens privatliv, men dette er mindre vanlig.

Etter min mening vil retten lettere kunne vurdere om hensynet til privatlivet enn hensynet til etterforskningen, bør medføre unntak. Særlig på et tidlig tidspunkt i en stor og sammensatt sak bør retten være lydhør når det gjelder

faren for bevisforspillelse. Når det gjelder privatlivets fred, er dette et tema som dommere i vel så stor grad som påtalemyndigheten er vant til å vurdere.

Oslo tingrett har praktisert høy grad av meroffentlighet siden den nye forskriften trådte i kraft, 1. september 2001. Etter det jeg kjenner til, har pressen bare i to tilfelle misbrukt tilliten. I det ene tilfellet var en avis på pletten da ransakingen fant sted. En visste om saken fra en ransakingsbeslutning som var forbudt offentlig gjengitt. Det skyldtes imidlertid en feil i tingretten at beslutningen ble lagt i pressemappen.

En del dommere ser med skepsis på kriminalreportasjer. Oppslag som ”- Drept av mor” i Madeleine-saken, kan gi grunnlag for dette. Man må imidlertid huske at dersom en sak er av stor allmenn interesse, vil pressen skrive om den uansett. Det kan da være en fordel at reportasjen også kan bygge på noenlunde objektive og nøkterne kilder som en rettsavgjørelse vanligvis vil være. Dersom en har gode kilder, blir det mindre spekulasjoner, og innholdet i reportasjen vil bli mer korrekt.

Til slutt vil jeg nevne at offentlighet i rettspleien også er et ressursproblem. Under en hovedforhandling må dommeren først og fremst konsentrere seg om selve rettssaken. I land det er naturlig å sammenligne seg med, har dommerne atskillig større personalressurser til disposisjon. Hensynet til mediene trenger da ikke måtte komme i annen rekke. Domstolens kopieringsbudsjett bør også være så pass stort at en har anledning til å gi kopi, ikke bare innsyn. Jeg viser i denne sammenheng til at Dagbladet i oktober i år ble nektet kopi av en tiltalebeslutning under henvisning til at domstolens budsjett ikke ga rom for noe ekstraservice overfor pressen.

16. november 2007 LR